

У кримінальному процесі України та країнах континентальної правової системи позитивно вирішене питання про повноваження суду, який переглядає вирок у порядку опозиції, апеляції, касації чи ревізії щодо «повороту на гірше» розміру відшкодованого цивільного позову вироком суду першої інстанції. Таке твердження, як засвідчив аналіз та проведене порівняльно-правове дослідження, не суперечить чинному кримінально-процесуальному законодавству України та може бути впроваджене у Кримінально-процесуальний кодекс України.

Накладення арешту на майно та заборона вчинення дій щодо його відчуження як заходи забезпечення позову в цивільному процесі

С.О. Коросд, здобувач Київського
національного університету внутрішніх справ

Інститут забезпечення позову в цивільному процесі врегульовано статтями 151–155 Цивільного процесуального кодексу України, які мають застосовуватися з урахуванням роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», а також відповідних доктринальних положень у науково-практичних коментарях до ЦПК України.

Водночас ані ЦПК України, ані Верховний Суд України, ані наука цивільного процесуального права не порушують і не дають відповіді на такі важливі практичні процесуальні питання, як-то: чи можуть позовні вимоги майнового характеру забезпечуватися не шляхом накладення арешту, а саме шляхом заборони вчинення дій щодо відчуження майна (рухомого та нерухомого); в який саме спосіб має забезпечуватися позов, якщо в спорі перебуває майно (рухоме та нерухоме), яке знаходиться у відповідача чи за ним зареєстроване; чи існують відмінності між забезпеченням позову за рахунок нерухомого та рухомого майна; чи має практичне значення для забезпечення позову розмежування майна, яке є предметом спору (спірного майна) та майна, за рахунок якого забезпечуються грошові вимоги позивача; чи можливе виконання ухвали про забезпечення позову не в порядку, встановленому для виконання судових рішень, тобто без залучення державної виконавчої служби.

До таких актуальних питань, на наш погляд, також належить питання співвідношення таких самостійних видів (способів) забезпечення позову за рахунок майна, зокрема нерухомого, як накладення арешту на нього та заборона вчинення будь-яких дій, спрямованих на його відчуження, в аспекті правильності визначення вибору способу забезпечення позову, який мав би забезпечити майнові позовні вимоги позивача за рахунок наявного у відповідача рухомого чи зареєстрованого за ним нерухомого майна.

Розв'язанню цього та інших вищевказаних питань й присвячена ця стаття.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України в своїй постанові від 22 грудня 2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог.

У юридичній літературі зазначається, що забезпечення позову – це вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують за його позовом про призначення реальне виконання позитивно прийнятого рішення¹.

При цьому вказується, що закон передбачає право суду застосовувати заходи лише щодо забезпечення позову, а не щодо забезпечення виконання рішення суду².

Заходи щодо забезпечення позову застосовуються для того, щоб гарантувати можливість виконання рішення суду. Проте вони можуть застосовуватися лише у разі необхідності, оскільки необґрунтоване застосування таких заходів може призвести до порушень прав і законних інтересів відповідача. Умовою забезпечення позову є досить обґрунтоване припущення, що наявне під час пред'явлення позову у відповідача майно може зникнути на момент виконання судового рішення³.

Як зазначають деякі вчені, по суті, забезпечення позову є встановленням судом обмежень суб'єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних з ним інших осіб у інтересах забезпечення в майбутньому актів правосуддя і задоволення претензій позивача⁴.

Статтею 152 ЦПК України визначено види (способи) забезпечення позову в цивільному процесі. Так, згідно із вказаною статтею позов забезпечується: накладенням арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб (п. 1); заборонаю вчиняти певні дії (пункт 2); встановленням обов'язку вчинити певні дії (п. 3); заборонаю іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання (п. 4); зупиненням продажу описаного майна, якщо подано позов про право власності на це майно або про виключення його з опису (п. 5); зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку (п. 6); передачею речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам (п. 7). Водночас у разі необхідності судом можуть бути застосовані інші види забезпечення позову. Суд також може застосувати кілька видів забезпечення позову.

Спочатку, на нашу думку, необхідно з'ясувати, які із визначених ст. 152 ЦПК України видів (способів) забезпечення позову можуть застосовуватися до позовів майнового характеру, а які – для забезпечення немайнових позовних вимог.

¹ Штефан М.Й. Цивільний процес: Підручник. – К., 2001. – С. 351.

² *Гражданский процессуальный кодекс Украинской ССР*: Научно-практ. комментарий / Отв. ред.: И.П. Кононенко, А.М. Фельдман. – К., 1979. – С. 208.

³ Там само. – С. 207.

⁴ *Цивільний процесуальний кодекс України*: Науково-практ. коментар / С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусова, В.І. Бірюков та ін.; За заг. ред. С.С. Бичкової. – К., 2008. – С. 349.

Одразу ж потрібно зауважити, що деякі вчені, виділяючи ознаки заходів забезпечення позову, поряд із терміновістю, тимчасовим характером дії та співрозмірності заявленому позову, вказують на захист майнових інтересів заявника⁵, залишаючи поза увагою можливість забезпечення позовних вимог немайнового характеру.

Інші вчені зазначають, що інститут забезпечення позову спрямований проти несумлінних дій відповідача, який може сховати майно, продати, знищити або знецінити його⁶. А відтак визнають можливість забезпечення позову лише за рахунок наявного у відповідача майна (речей матеріального світу).

Також у юридичній літературі висловлюється думка, що забезпечення позову може охороняти лише матеріально-правові інтереси позивача і гарантувати реальне виконання лише рішення про присудження⁷, залишаючи при цьому поза увагою можливість і необхідність забезпечення позовів про визнання, які є самостійним видом позовів поряд із позовами про присудження і про перетворення, зокрема це позови про визнання права власності на майно.

Пленум Верховного Суду України у своїй постанові «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» зазначив, що згідно з п. 1 частини першої ст. 152 ЦПК України позов майнового характеру дозволяється забезпечувати шляхом накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб.

А відтак можна припустити, що інші види забезпечення, крім арешту, можуть стосуватися забезпечення позовних вимог немайнового характеру.

Для визначення видів (способів) забезпечення позову, які можуть бути застосовані щодо позовів майнового характеру, а які щодо немайнових позовних вимог, знаходимо необхідним підтримати думку М.В. Фетюхіна, який заходи забезпечення позову поділяє на майнові та немайнові⁸.

Так, про ознаку майнового характеру вказує сама назва заходів забезпечення: накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб; заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання; зупинення продажу описаного майна, якщо подано позов про право власності на це майно або про виключення його з опису; зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку; передача речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам (пункти 1, 4, 5, 6 частини першої ст. 152 ЦПК України).

Таким чином, зазначені майнові заходи, на нашу думку, мають застосовуватися лише для забезпечення позовних вимог майнового характеру, тобто таких, де матеріальна позовна вимога виражена в грошовій формі в ціні позову згідно з вимогами ст. 80 ЦПК України.

⁵ Васильев С.В. Гражданский процесс: Учеб. пос. – Х., 2007. – С. 251.

⁶ Штефан М.Й. Цит. праця. – С. 351.

⁷ Там само. – С. 351.

⁸ Фетюхин М.В. Классификация обеспечительных мер в арбитражном процессе // Актуальные проблемы гражданского права и процесса: Сб. материалов Междунар. научно-практ. конф. Вып. 1 / Отв. ред. Д.Х. Валеев, М.Ю. Чельшев. – М., 2006. – С. 316–317.

Метою їхнього застосування є досить обґрунтоване припущення, що майно, яке є у відповідача, на момент пред'явлення позову може зникнути, зменшитися за кількістю або погіршитися за якістю на момент виконання рішення суду.

Заходи ж забезпечення немайнового характеру спрямовані на покладення на відповідача чи інших осіб обов'язку вчинити активні дії чи утриматися від їх вчинення, не пов'язаних з передачею грошових сум чи майна⁹.

До таких забезпечувальних заходів належать: заборона вчиняти певні дії; встановлення обов'язку вчинити певні дії (пункти 2, 3 частини першої ст. 152 ЦПК України).

Аналіз змісту ст. 152 ЦПК України та вищевказаних роз'яснень Пленуму Верховного Суду України також підтверджує думку про те, що такий спосіб забезпечення, як заборона вчиняти певні дії має нематеріальний характер і має застосовуватися переважно для забезпечення позовів немайнового характеру. Це також узгоджуватиметься із принципом адекватності заявлених позовних вимог обраному способу їх забезпечення.

Деякі вчені, характеризуючи такий спосіб забезпечення позову, як заборона провадити певні дії, наводять приклад заборони відповідачу – порушнику авторських прав вчиняти до винесення рішення суду дії щодо виготовлення, відтворення, прокату та іншого використання примірників творів¹⁰.

Прикладом з судової практики такого немайнового виду забезпечення позову та його відповідність предмету спору можна навести позов про зміну черговості одержання права на спадкування, з метою забезпечення якого суд заборонив державній нотаріальній конторі видавати свідоцтво про право на спадщину спадкоємцям попередньої черги – відповідачам у справі до вирішення спору по суті¹¹.

А відтак, на нашу думку, такий спосіб забезпечення позову, як заборона вчинення дій може мати місце не за рахунок майна, як речі матеріального світу, а саме за рахунок об'єкта нематеріального світу (дій), як самостійного різновиду об'єктів цивільних правовідносин.

Проте це зовсім не означає, що майнові позовні вимоги не можуть забезпечуватися у спосіб заборони вчинення дій. Такими прикладами можуть бути заборона відповідачу вчиняти дії щодо оформлення права власності на нерухоме майно іншій особі в справі за позовом про визнання права власності на новостворене нерухоме майно за інвестиційним договором; заборона нотаріальній конторі видавати свідоцтво про право на спадщину в справі за позовом про визнання права власності на спадкове нерухоме майно тощо. В першому прикладі накладати арешт на новостворене нерухоме майно не вдасться, оскільки таке майно не зареєстроване у встановленому порядку, а тому згідно з цивільним законодавством не набуло статусу нерухомого і не стало об'єктом цивільних правовідносин, що унеможливило внесення щодо такого нерухомого майна заборони на відчуження та відповідних відомостей до Реєстру прав власності на нерухоме майно. У другому прикладі накладати арешт буде некоректно, тому що

⁹ Фетюхин М.В. Цит. работа. – С. 317.

¹⁰ Штефан М.Й. Цит. праця. – С. 352.

¹¹ Архів Шевченківського районного суду міста Києва. Цивільна справа № 2-6621/06.

Цивільне право та цивільний процес

власник спірного спадкового нерухомого майна помер, що унеможливило відчуження такого майна, а тому не потребує накладення на нього арешту (заборони), у зв'язку з чим таке спадкове нерухоме майно буде повністю збережено шляхом заборони нотаріусу оформляти спадщину до вирішення спору.

Отже, поділ позовних вимог на майнові та немайнові має значення не лише для визначення ціни позову задля подальшого визначення розміру судових витрат, а й для обрання правильного способу їхнього забезпечення з метою усунення утруднення чи неможливості виконання майбутнього судового рішення та найменшого обмеження прав та інтересів відповідача.

Тепер є всі теоретичні передумови перейти до дослідження питання співвідношення таких самостійних видів (способів) забезпечення позову за рахунок майна, зокрема нерухомого, як накладення арешту на нього та заборона вчинення будь-яких дій, спрямованих на відчуження такого майна.

Так, у цивільному процесі позови найчастіше забезпечуються шляхом накладення арешту на нерухоме майно та транспортні засоби; в господарському судочинстві – на майно підприємств.

При цьому якщо в цивільних справах для забезпечення матеріальних позовних вимог за рахунок нерухомого майна суди переважно застосовують такий спосіб, як накладення на нього арешту, то в господарських справах позови майнового характеру забезпечуються здебільшого не шляхом накладення арешту на майно, зокрема нерухоме, а саме шляхом заборони відповідачу вчиняти будь-які дії, спрямовані на відчуження майна.

Так, у зразках процесуальної документації в заяві про забезпечення цивільного позову вказується саме про накладення арешту на квартиру¹².

У науково-практичному коментарі до ЦПК Української РСР прикладом застосування арешту вказувалося його накладення на автомобіль, холодильник, телевізор¹³. Тобто щодо рухомого майна.

Водночас автори науково-практичного коментарю до ЦПК України передбачають накладення саме арешту як на нерухоме, так й на рухоме майно, в тому числі й щодо транспортних засобів¹⁴.

У судовій практиці розгляду цивільних справ мали місце випадки забезпечення позову за рахунок нерухомого майна накладенням арешту на належну відповідачу квартиру шляхом заборони йому відчужувати вказану квартиру¹⁵. Також мали місце в ухвалях про забезпечення позову формулювання про накладення арешту на квартиру, заборонивши її відчуження¹⁶.

На транспортні засоби з метою забезпечення позову судами накладаються арешти¹⁷. Проте мали місце й випадки накладення арешту на автомобіль, заборонивши його відчуження¹⁸.

¹² Павлик П.М., Удовенко Ж.В., Кілічава Т.М. Процесуальна документація: Навч. посіб. – К., 2007. – С. 94.

¹³ *Гражданский процессуальный кодекс Украинской ССР: Научно-практ. комментарий.* – С. 208.

¹⁴ *Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практ. коментар.* – С. 357.

¹⁵ *Архів* Шевченківського районного суду міста Києва. Цивільна справа № 2-1784/06.

¹⁶ *Архів* Шевченківського районного суду міста Києва. Цивільна справа № 2-7399/06.

¹⁷ *Архів* Шевченківського районного суду міста Києва. Цивільна справа № 2-3335/06.

¹⁸ *Архів* Шевченківського районного суду міста Києва. Цивільна справа № 2-2806/06.

При цьому як за радянських часів¹⁹, так й в сучасних науково-практичних коментарях до ЦПК²⁰ зазначається, що арешт майна (накладення арешту на майно) як спосіб забезпечення позову полягає в проведенні опису майна і заборони розпоряджатися ним до вступу рішення в законну силу або до зняття заборони, а в разі потреби – в обмеженні права користування майном або його вилучення у боржника та передачі на зберігання іншим особам.

Одразу ж вважаємо за необхідне уточнити застосування щодо спірного рухомого майна таких забезпечувальних заходів, які науковці відносять до арешту, як вилучення у боржника майна та передача його на зберігання іншим особам. Так, передбачаючи такий вид (спосіб) забезпечення позову, як накладення арешту на майно (п. 1 частини першої ст. 152 ЦПК України), закон поряд з цим передбачає також самостійним способом забезпечення позову передачу речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам (п. 7 частини першої ст. 152 ЦПК України), що фактично є нічим іншим, як обмеженням права користування спірним майном. А відтак накладення арешту на майно та обмеження права користування ним є самостійними видами (способами) забезпечення позову, проте з урахуванням вимог частини другої ст. 152 ЦПК України можуть бути застосовані судом одночасно.

Таким чином, із викладеного випливає, що п. 1 частини першої ст. 152 ЦПК України має стосуватися арешту без передачі речі іншій особі, тобто без позбавлення відповідача права володіння і користування майном. А отже, можна припустити, що мова в цьому випадку йде лише про арешт майна шляхом заборони його відчуження.

Автори науково-практичного коментарю до ЦПК України зазначають, що ухвала суду про накладення арешту на майно (грошові кошти) відповідача виконується державним виконавцем в порядку, визначеному у ст. 55 Закону України «Про виконавче провадження»²¹.

Стаття 55 Закону України «Про виконавче провадження», якою регулюються питання застосування арешту, має назву «Арешт та вилучення майна боржника». Аналіз змісту вказаної статті дає підстави стверджувати, що арешт на майно боржника може накладатися державним виконавцем шляхом: накладення арешту на майно та оголошення заборони на його відчуження; проведення опису майна боржника і накладення на нього арешту.

З аналізу цієї статті також випливає, що арешт може стосуватися як заборони розпоряджатися майном, так й заборони користуватися ним.

Таким чином, Закон України «Про виконавче провадження» розмежовує такі процесуальні дії, як накладення арешту на майно і оголошення заборони на його відчуження, а також проведення опису і арешту майна.

А відтак при застосуванні такого виду (способу) забезпечення позову, як накладення арешту на майно (п. 1 частини першої ст. 152 ЦПК України) потрібно конкретизувати його дію: чи-то опис, вилучення і передача на зберігання іншій особі, чи-то заборона на відчуження.

¹⁹ *Гражданский процессуальный кодекс Украинской ССР: Научно-практ. комментарий.* – С. 209.

²⁰ *Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практ. коментар.* – С. 355.

²¹ Там само. – С. 357.

Цивільне право та цивільний процес

З урахуванням зроблених висновків вважаємо необхідним визначити спосіб забезпечення позову за рахунок як рухомого майна, так й нерухомого, яке може перебувати як у спорі, так й за рахунок якого можуть забезпечуватися майнові позовні вимоги позивача.

Так, рухоме майно може зникнути чи бути знищене, а відтак щодо нього доцільно застосувати арешт у класичному розумінні із проведенням його опису і передачею на відповідальне зберігання іншій особі, тобто арешт шляхом обмеження права користування і розпорядження арештованим майном, незалежно від того, чи є воно предметом спору.

Практична реалізація застосування арешту рухомого майна може також відбуватися шляхом проведення реєстрації обтяження рухомого майна в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна на підставі ст. 37 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

Водночас позбутися нерухомого майна фізично фактично не можливо, зникнути воно також не може. При цьому фізично опис нерухомого майна провести не можна, ним можна лише заборонити користуватися (опечатати приміщення чи загородити земельну ділянку).

Водночас, враховуючи мету застосування заходів забезпечення позову, їх вжиття щодо нерухомого майна не вимагає обмеження в користуванні ним, оскільки для найменшого порушення інтересів відповідача та збереження нерухомого майна обґрунтованою може бути визнана лише заборона відчуження такого нерухомого майна без позбавлення відповідача та інших осіб права користування ним.

А отже, застосовувати щодо нерухомого майна такий спосіб забезпечення позову, як арешт (у класичному розумінні, що передбачає обмеження права користування) видається неправильним.

Так, у Інформаційному листі Вищого господарського суду України від 6 серпня 2008 р. № 01-8/471 «Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм процесуального права (за матеріалами справ, розглянутих Верховним Судом України), наведена така правова позиція Верховного Суду України. У справі зі спору про визнання недійсними договорів купівлі-продажу нежитлової будівлі (готелю), власником якої був відповідач у справі, господарським судом застосовано захід до забезпечення позову у вигляді накладення арешту на цю будівлю. Статтею 41 Конституції України передбачено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Частиною сьомою ст. 319 Цивільного кодексу України встановлено, що діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб у випадках і в порядку, встановлених законом. Верховний Суд зазначив, що судом не враховано, що вжиті заходи до забезпечення позову (арешт) унеможливають використання будівлі відповідачем у повному обсязі, що фактично призведе до втручання у підприємницьку діяльність відповідача, оскільки основним предметом діяльності останнього за статутом є надання послуг населенню в сфері готельного бізнесу (постанова Верховного Суду України від 17 червня 2008 р. № 28/262-07-7239).

Зазначена правова позиція Верховного Суду ще раз підтверджує необхідність при застосуванні такого способу забезпечення позову, як накладення арешту на нерухоме майно конкретизувати його дію, тобто вказувати саме про заборону на відчуження, що повинно виключити можливість обмеження права користування нерухомим майном у повному обсязі.

З огляду на викладене в ухвалах суду про забезпечення позову за рахунок нерухомого майна вважаємо за необхідне вказувати про накладення арешту на нерухоме майно, яке на праві власності належить відповідачу, заборонивши відчуження вказаного майна.

Тим самим застосування такого арешту у вигляді заборони на відчуження стосуватиметься конкретного нерухомого майна і поширюватиметься не лише на відповідача, а й усіх «причетних» до його можливого відчуження суб'єктів, зокрема нотаріусів і БТІ, і зробить неможливим відчуження такого нерухомого майна на час вирішення спору.

У юридичній літературі правильно зазначається, що накладення арешту на майно, яке підлягає державній реєстрації (автотранспорт, нерухомість тощо), здійснюється шляхом внесення запису до відповідних реєстрів про заборону відчуження такого майна²².

Автори науково-практичного коментарю до ЦПК України також правильно відмічають, що накладення судом арешту на нерухоме майно є підставою для проведення державною нотаріальною конторою державної реєстрації обмежень права на нерухоме майно шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна. А відомості про накладення арешту на рухоме майно вносяться до Державного реєстру обтяжень рухомого майна²³.

У зв'язку з цим, зважаючи на вимоги частини дев'ятої ст. 153 ЦПК України, яка передбачає виконання ухвали про забезпечення позову негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень, виникає питання про можливість виконання такої ухвали в іншому порядку, тобто без залучення державної виконавчої служби.

Так, спочатку вважаємо за необхідне описати ситуацію, яка має місце в господарському судочинстві, яке є найбільш схожим на цивільний процес. Відповідно до положень Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 29 серпня 2008 р. № 01-8/503 «Про деякі питання, пов'язані з веденням Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та Державного реєстру обтяжень рухомого майна» та роз'яснень президії Вищого арбітражного суду України від 23 серпня 1994 р. № 02-5/611 «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову» у разі прийняття господарським судом рішення чи ухвали, пов'язаних з накладенням заборони та арешту на об'єкти нерухомого майна, заінтересована сторона, одержавши відповідне судове рішення, має, на думку Вищого господарського суду України, звертатися з ним до органу державної виконавчої служби, а вже останній зобов'язаний вжити заходів до виконання такого рішення в порядку ст. 55 Закону України «Про виконавче провадження».

²² Бичкова С.С., Бобрик В.І., Ізарова І.О. та ін. Цивільне процесуальне право України: Навч. посіб. / За заг. ред. С.С. Бичкової. – К., 2007. – С. 198.

²³ Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практ. коментар. – С. 357.

Цивільне право та цивільний процес

У цивільному ж процесі згідно із вимогами частини дев'ятої ст. 153 ЦПК України ухвала про забезпечення позову виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Водночас відповідно до вимог частини п'ятої вказаної статті про вжиття заходів забезпечення позову суд постановляє ухвалу, в якій зазначає вид забезпечення позову і підстави його обрання, а також порядок виконання.

Таким чином, порядок виконання суд має визначити в ухвалі самостійно з урахуванням обраного ним виду (способу) забезпечення позову.

У зв'язку з цим з огляду на частину дев'яту ст. 153 ЦПК України про те, що ухвала про забезпечення позову виконується в порядку, встановленому для виконання судових рішень, виникає питання, чи обов'язково це має бути виконавче провадження.

Слід зазначити, що ухвала суду про забезпечення позову згідно з ст. 208 ЦПК України є видом судового рішення, яке відповідно до ст. 124 Конституції України та ст. 14 ЦПК України є обов'язковим для виконання всіма державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами на всій території України.

А відтак вимогу частини дев'ятої ст. 153 ЦПК України про те, що ухвала про забезпечення позову виконується в порядку, встановленому для виконання судових рішень, можна цілком обґрунтовано розглядати як загальну вимогу про обов'язковість судових рішень, встановлену ст. 124 Конституції України та ст. 14 ЦПК України.

Таким чином, ухвала про забезпечення позову є обов'язковою до виконання всіма суб'єктами, кому вона адресована та кого вона стосується і повинна бути виконана цими суб'єктами самостійно, тобто без залучення державної виконавчої служби. Це саме стосується державних нотаріальних контор і БТІ, які відповідно до закону в силу своїх повноважень зобов'язані виконати ухвалу суду про арешт нерухомого майна, наклавши заборону на його відчуження та внісши відомості про обтяження до відповідних реєстрів.

Зокрема, постановивши ухвалу про накладення арешту на нерухоме майно, заборонивши його відчуження, суд, без залучення державної виконавчої служби, має надіслати копії ухвали для виконання до:

– державної нотаріальної контори для внесення відомостей про арешт (заборону) до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (ст. 73 Закону України «Про нотаріат»);

– БТІ для проведення державної реєстрації обмежень речових прав на нерухоме майно у Реєстрі прав власності на нерухоме майно (частина перша ст. 23 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень»).

Зазначені закони прямо передбачають накладення арешту (заборони відчуження) вказаними організаціями безпосередньо на підставі ухвали суду про забезпечення позову, а тому додаткового направлення ухвали про забезпечення позову за рахунок нерухомого майна для виконання до державної виконавчої служби не вимагається.

Ухвала про забезпечення позову може бути направлена до державної виконавчої служби лише в тому разі, коли потрібно здійснити фактичні дії, а саме:

провести опис рухомого майна, вилучити його у відповідача і передати на зберігання іншій особі.

Таким чином, остаточно вид (спосіб) забезпечення позову обирається судом залежно від характеру спору і при цьому порушень з боку суду принципу диспозитивності, який полягає в можливості позивача вільно, на свій розсуд здійснювати матеріальні права щодо предмета спору, а також розпоряджатися ними та процесуальними засобами їх захисту²⁴, не буде.

Порядок же виконання ухвали про забезпечення позову за рахунок нерухомого майна, наклавши на нього заборону на відчуження, визначається безпосередньо судом вже після обрання виду (способу) забезпечення шляхом покладення виконання такої ухвали безпосередньо на державну нотаріальну контору та БТІ, що унеможливить відчуження вказаного нерухомого майна, а тому надіслання ухвали до державної виконавчої служби в цьому разі не вимагається.

Судове рішення у цивільному процесі: спірні питання

Ю. М. Самолук, радник Голови Апеляційного суду
м. Києва

Проведення по розгляду і вирішенню цивільних справ у суді завершується прийняттям актів реалізації судової влади – судових рішень.

Судові рішення є ключовим інститутом цивільного процесуального права, якому присвячується глава 7 розділу III Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК).

На процес формування вчення про судове рішення значною мірою вплинули загальні підходи до розуміння права, держави, а також ролі суду, які домінували в науці в ті чи інші періоди. Значним внеском у розвиток теорії судових рішень є наукові праці Л.Н. Завадської – стосовно реалізації судових рішень, М.І. Ткачова – щодо законності й обґрунтованості судових рішень, П.П. Заворотька, М.Й. Штефана, М.А. Гурвіча та інших вчених.

У цивільній процесуальній доктрині існують різні погляди щодо юридичної природи судового рішення, його ознак, видів. І на сьогодні не сформульовано загальноприйнятого визначення поняття судового рішення, відсутнє таке визначення і в ЦПК України.

Наприклад, М.Й. Штефан визначає судове рішення як процесуальну форму вираження діяльності суду щодо застосування права¹.

Ю.В. Білоусов вважає, що судові рішення – це акти здійснення правосуддя. Їх значення полягає в тому, що вони закріплюють владні волевиявлення суду щодо усіх питань розгляду та вирішення справи в суді. У них міститься держав-

²⁴ Андрушко А.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України: Монографія. – Х., 2006. – С. 152.

¹ Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. – К., 2005. – С. 401.